

Євген Мякота

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ СУТНОСТІ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ДОХОДІВ, ОДЕРЖАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ

The concept and basic features of the legalization of proceeds from crime is described. The author, based on the analysis of existing economic concepts, global practices in the fight against crime, expresses personal relation to the indication of the issue and makes concrete proposals for the understanding of the legalization of proceeds from crime. Applicable to the conditions of modern Ukraine, the author formulates the main directions of further research in the field of combating economic crime. The problematic aspects of the scientific elaboration of issues of combating legalization of proceeds of crime are considered in detail. The causes of crimes related to legalization of proceeds of crime, as well as the conditions that contribute to their spread in modern Ukraine. The prospects of development of national legislation on combating legalization of proceeds of crime are described by the author.

Легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, посідає специфічне місце серед інших категорій злочинів, вчинюваних у кредитно-фінансовій системі, оскільки входить до структури організованої та транснаціональної злочинності й має специфічні закономірні риси виникнення, становлення та подальшого розвитку. На фоні незначної питомої ваги серед інших видів злочинів економічної спрямованості цей вид злочинів характеризується негативною динамікою.

Найбільш вагомий внесок в розробку міжнародних систем протидії відмиванню доходів, отриманих злочинним шляхом, в контексті проблеми тінізації економіки здійснено такими зарубіжними вченими, як Дж. Гросман, Ф. Бретт, Дж. Модінгер, Т. Рейтер, Р. Седдіг, Дж. Робінсон, К. Котке, Дж. Жданович та іншими. В українській економічній та юридичній науці останніх років проблемі боротьби з легалізацією злочинних доходів було присвячено значну кількість наукових праць, серед яких можна відзначити роботи таких дослідників, як П.П. Андрушко, Л.І. Аркуша, А.М. Бабенко, О.М. Джужа, Л.М. Доля, А.О. Клименко, М.Й. Коржанський, О.Є. Користін, В.М. Попович, М.Є.Короткевич та ін. При достатній актуальності проблеми протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, слід звернути увагу на той факт, що злочинності притаманне пристосовуваність до умов сьогодення, що стрімко змінюються. Саме тому, теоретичний аналіз сутності легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, уявляється достатньо актуальним.

При розгляді феномена «відмивання коштів», зважаючи на його соціальну обумовленість, слід брати до уваги те, що це явище

набувало якісно нового поширення в різних країнах у періоди проведення соціально-економічних реформ та пов'язаних із цим періодів економічної нестабільності. На початку 90-х рр. минулого сторіччя в Україні та інших країнах пострадянського простору сформувались передумови переходу економіки від тоталітарної, адміністративно-командної до ринкової системи господарювання. Відбулась зміна суспільного ладу, внесено якісні зміни як в економічні відносини, так і до самого способу життя населення. Результатом цих змін стала трансформація з однієї системи в іншу, в основі якої – суттєві зміни відносин власності, лібералізація економічної діяльності¹. Водночас, зазначений період характеризується послабленням ролі держави в регулюванні соціально-економічних процесів, відставанні законотворчої діяльності від потреб державного контролю із урахуванням державних інтересів та основної маси населення. Відсутність державного контролю неминує призводить до зростання злочинності у сфері економічної діяльності, зокрема, «відмивання коштів», незаконного вивезення капіталу, розширене відтворення економічного потенціалу злочинних угруповань і як результат цього – до порушення врівноваженого стану господарської системи, підриву системи соціальної рівноваги. Це стає поштовхом до різкого соціального розшарування та диференціації населення за рівнем доходів, зростає кількість випадків антисоціальної поведінки, активізується боротьба між соціальними групами, що проходить за межами правового поля тощо. За відсутності послідовних соціальних реформ відбувається зубожіння, люмпенізація та маргіналізація значної частини населення. В умовах неправомірного збагачення інших це спричинює різкий соціальний диспаритет із величезним криміногенним потенціалом. Наслідком соціально-економічного розбалансування у суспільстві, крім соціального розшарування, стало великомасштабне поширення тіньової економіки, яка є основним виробником та споживачем «брудних» капіталів². На початковому етапі ринкової трансформації революційні зміни в системі управління і господарських зв'язків, процес розподілу засобів виробництва не могли не викликати зростання фіктивного сегмента тіньової економіки. І хоча таке зростання істотно пом'якшувало па-

¹ Албул, С.В., Кузніченко, С.О. (2013). Рейдерство: до питання вироблення державної стратегії протидії. *Правничий часопис Донецького університету*, 2, 122-129.

² Гуржій, С.Г., Копиленко, О.Л., Янушевич, Я.В. (2005). *Боротьба з відмиванням коштів: правовий, організаційний та практичний аспекти*. Київ: Парламентське видавництво.

діння офіційного ВВП, проте чим вищим був цей спад, тим більша його частина переходила в «тінь».

Впродовж останнього десятиріччя в Україні спостерігається стрімкий процес криміналізації банківської та кредитно-фінансової систем, підприємницької та зовнішньоекономічної діяльності, зростає кількість злочинів у податковій сфері. За прогнозами спеціалістів і в найближчому майбутньому вони будуть являти собою сферу інтересів злочинного світу. Серед причин такої ситуації – викривлений механізм перерозподілу доходів та власності, передусім державної, на користь кримінально-олігархічних структур. Фіксуються численні випадки протиправного вилучення капіталу з обороту та вивезення його за межі України. Поряд з цим існує чимало прикладів проникнення іноземного кримінального капіталу в економіку нашої держави. Розповсюдження набуло також створення фіктивних підприємницьких структур, метою яких є маскування незаконної діяльності. Величезні надприбутки у вигляді грошових коштів і майна, нагромаджені від злочинної діяльності, кримінальні структури прагнуть легалізувати за допомогою різноманітних схем та методів відмивання протиправно одержаних капіталів з метою приховування злочинної діяльності, насамперед, торгівлі наркотиками, зброєю та людьми, корупції, ухилення від сплати податків тощо. Для легалізації та доставки до організаторів злочинних дій великих сум «брудних» грошей у злочинних угруповань з'явилася потреба у їх швидкому переміщенні за межі окремих країн. Здебільшого сьогодні переміщення за кордон кримінальних капіталів здійснюються за допомогою банківських операцій, тому дуже часто злочинці впроваджують «брудні» гроші в банківську систему країни.

Західні фахівці вказують на наступні основні фактори, що визначають масштаби та динаміку «тіньової» економіки: 1) надлишковий рівень оподаткування; 2) розмір отримуваного доходу; 3) тривалість робочого часу; 4) масштаби безробіття; 5) вплив державного регулювання економіки¹. Аналіз впливу цих факторів на стан тіньового сектора в Україні показує, що розповсюдженість його в переважній мірі залежить від загального стану економіки, а також стану ефективності державного управління. Тіньова економіка є таким частковим проявом кризової економіки, для якого характерне чітко виражена дисфункція основних регулятивних управлінських процесів в системі, ураження її інформаційних функцій, втрата здатності

¹ Гуржій, С.Г., Копиленко, О.Л., Янушевич, Я.В. (2005). *Боротьба з відмиванням коштів: правовий, організаційний та практичний аспекти*. Київ: Парламентське видавництво.

виконувати системні регулятивні функції, порушення зв'язку між центральними і периферійними центрами інформаційних процесів. Тіньова економіка це такий вид процесів в кризовій економіці, які проходять поза офіційним контролем та обліком, як правило, такий вид діяльності пов'язаний з ухиленням від оподаткування доходів. Кризова та тіньова економіка значно зростають, зрозуміло, в умовах, коли економіка країни знаходиться або в екстремальному стані (війна, післявоєнні диспропорції), або в стані кризи, деформацій, викликаних перехідними процесами. Однак саме існування кризової та тіньової економіки іманентно властиве стану здорової, нормальної економіки, тіньова економіка завжди утримується у нормальному економічному організмі як певний обмежений, об'єктивний процес, який, проте, може набувати таких розмірів, який загрожує самому існуванню суспільного організму.

Поширення тіньової економіки неможливе без органічно важливого в її обігу процесу легалізації злочинного походження доходів, оскільки вона виступає, по-перше, замовником неврахованих коштів, по-друге, найбільшим виробником нелегальних доходів. Вплив цього чинника стимулює процес легалізації злочинних доходів до розширення його масштабів. Незаконна діяльність, що приносить доходи, зокрема скоєння злочинів, випадає зі сфери, що регулюється економічними законами і принципами. А капітали, отримані подібним чином, витрачаються на придбання нових товарів і послуг, впроваджуються в легальний економічний обіг, відтак, викликають порушення рівноваги (зростання цін, інфляцію тощо). Таким чином, можна дійти висновку, що, виконуючи свою специфічну функцію, відмивання коштів стає механізмом, який забезпечує зв'язок легальної та нелегальної економіки. Основним аргументом є те, що офіційна і нелегальна економіки існують у симбіозі, сполучною ланкою між якими виступає процес відмивання коштів¹. Якби не існувало відмивання коштів, нелегальна економіка потерпала б від недостатчі ресурсів. Крім зазначеного, на наш погляд, відмивання коштів полегшує ранжирування економічної діяльності, що змінюється від майже нелегальної до винятково кримінальної.

Багатогранність процесу відмивання коштів як засіб зв'язку між двома типами економіки засвідчує, що відмивання коштів пов'язана з широким спектром видів незаконної діяльності: починаючи з ухилення від сплати податків, до порнографії, проституції й наркотиків.

¹ Користін, О.Є. (2007). *Відмивання коштів: теоретико-правові засади протидії та запобігання в Україні*. Київ: Національний університет внутрішніх справ.

З цієї причини нами акцентується увага на тому, що феномен «відмивання коштів» об'єктивно не може бути обмежений у визначенні доходами лише кримінального походження. Логічним є застосування терміна «незаконний» на противагу слову «злочинний», аби підкреслити двоїсту моральну оцінку більшості видів економічної діяльності, яким сприяє процес відмивання коштів. У свою чергу, норма кримінального закону достатньо обґрунтовано обмежується переслідуванням лише діянь, пов'язаних із відмиванням доходів суто кримінального походження.

Як феномен, що пов'язує формальну і неформальну економіки, відмивання коштів є динамічним процесом. Новітні методи і технології можуть використовуватися для створення гармонійних, адаптивних і гнучких стратегій, що дозволяють ділкам переміщати власні ресурси між двома економіками у будь-якому напрямі і на постійній основі. Відмивання коштів у цьому процесі є ключовим моментом з огляду на три причини. По-перше, воно дозволяє кримінальним ділкам черпати ресурси з легальної економіки і використовувати їх як вкладення у свою кримінальну діяльність. По-друге, воно сприяє диверсифікації через інвестиції в інші формальні та неформальні підприємства. По-третє, воно дозволяє використовувати послуги, запропоновані в офіційному секторі фінансових послуг, для захисту незаконно отриманих засобів від інфляції. Відтак, відбувається злиття неформальної і формальної економічної діяльності. Злочинні ділки мають доступ до фінансових ресурсів, отриманих у результаті незаконної діяльності для інвестування у формальну економіку, і навпаки, вони можуть використовувати власні доходи для інвестування подальшої незаконної діяльності.

Проблема протидії легалізації злочинних доходів виникає там і тоді, де і коли сформоване розуміння високої суспільної небезпеки наслідків організованої злочинності, що активно вторгається в систему низки соціальних відносин, дезорганізуючи їх, дестабілізуючи нормальні взаємозв'язки і взаємодію практично у всіх значимих сферах, модифікуючи, пристосовуючи їх до своїх інтересів. Організована злочинність виникає і розвивається за законами ринку, де головною метою є прибуток. «Кодекс честі» злочинної організації може встановлювати певні межі поведження своїх членів. Але ці обмеження не стосуються способів одержання прибутку. Схвалюється одержання прибутку будь-яким шляхом, незважаючи на засоби. Більш того, історично і генетично об'єднання організованої злочинності мафіозного типу орієнтовано на реалізацію заборонених законом товарів і послуг.

Відсутність обмежень у способах одержання прибутку багато в чому визначає високу ефективність (з економічного погляду) діяльності злочинних організацій. По-перше, вони не сплачують податків (якщо, звичайно, не вважати своєрідним податком частину коштів, що виділяється на корупцію) і вже тому знаходяться в більш виграшному стані у порівнянні з легальними підприємствами. По-друге, злочинна організація в процесі незаконної діяльності, здобуваючи готівку, одержує додаткові переваги перед суб'єктом законної підприємницької діяльності, тобто більш широкий спектр можливостей використання отриманого прибутку. По-третє, організована злочинність не обмежена в пошуках і створенні нових «ніш» економічної діяльності, наприклад, вбивство пристарілих осіб з метою заволодіння належною їм нерухомістю. По-четверте, злочинні організації ведуть економічну боротьбу, керуючись принципом «ціль виправдовує засоби», у зв'язку з чим легальний конкурент їм просто не в змозі протистояти. Тим часом, такі конкуренти злочинних організацій з'являються в процесі їхнього розвитку і руху від незаконних видів діяльності до законних. Такий рух є закономірним, що частково проявляється у динаміці визначень організованої злочинності, запропонованих у різних міжнародних документах. Наприклад, у матеріалах Секретаріату ООН до VIII Конгресу ООН по попередженню злочинності і поводженню з правопорушниками (Гавана, 1990 р.) зазначено, що організована злочинність є діяльністю злочинних організацій, націленою на одержання фінансового прибутку і набуття влади шляхом створення й експлуатації ринків незаконних товарів і послуг¹. Але вже в 1993 р. у доповіді Генерального секретаря ООН «Вплив організованої злочинності на суспільство в цілому» на другій сесії Комісії з попередження злочинів і кримінального правосуддя Економічної і соціальної ради ООН йдеться не тільки про те, що організована злочинність – це діяльність об'єднань або угруповань, асоційованих на економічній основі. Наголошується, що економічні вигоди здобуваються об'єднаннями й угрупованнями шляхом надання незаконних послуг і товарів, а також шляхом надання законних благ і послуг у незаконній формі. Організована злочинність не обмежується лише здійсненням свідомо незаконної діяльності або наданням незаконних послуг. Вона включає також такі витончені види діяльності, як відмивання коштів через законні економічні структури та маніпуляції, що здійснюються за допомогою електронних засобів. Злочинні угруповання проникають

¹ Користін, О.Є. (2007). *Відмивання коштів: теоретико-правові засади протидії та запобігання в Україні*. Київ: Національний університет внутрішніх справ.

у різноманітні прибуткові законні види діяльності. Отже, можна констатувати, що організована злочинність має іманентну якість: тенденцію до диверсифікованості – розвитку від незаконних до законних видів і форм діяльності. А легалізація злочинних доходів є вираженням цієї властивості.

Історично проблема легалізація злочинних доходів виникає тоді, коли доходи, одержувані в результаті кримінальних операцій, настільки перевищують попит особистого споживання, що нагальним стає їхнє вкладання в законне підприємство. Така потреба об'єктивно виникає в мотивації злочинців, які думають про майбутнє (своє, власної родини, своїх дітей), аналізують можливості, що відкриваються при участі в легальній економічній діяльності. Необхідно враховувати й оцінку ймовірності притягнення до кримінальної відповідальності та можливості мінімізації кримінально-правового ризику, що виступають досить значимими мотиваційними чинниками. Отже, легалізація кримінальних доходів у визначений момент злочинної діяльності стає вимогою, що має об'єктивні підстави, але суб'єктивно сприймається як імператив.

Проблема відмивання коштів стала актуальною в Україні разом із виникненням і розвитком організованої злочинності. Усупереч поширеній думці, організована злочинність в Україні виникла в період здійснення демократичних і політичних реформ, починаючи із середини 80-х рр. минулого сторіччя. Не вдаючись у дискусію з цього питання, зазначимо, що прояви організованості та професіоналізму були властиві злочинності завжди, але характеру організованої вона набуває тоді, коли стає альтернативою державі. Іншими словами, злочинність стає організованою, коли починає виконувати ті функції, що зазвичай належать державі (наприклад, стягування податків, гарантування безпеки, справедливого вирішення конфліктів тощо). Тому не випадково організовану злочинність називають «державою в державі». Саме на підставі цього спроби ототожнити організовану злочинність з явищами професійної кримінальної діяльності, тіньової економіки, корумпованої бюрократії не можна визнати вдалими.

Ми погоджуємося з позицією О.Є.Користіна в тому, що про організовану злочинність як соціальний феномен (а не сукупність злочинних організацій, що існують не одне сторіччя, а може і тисячоріччя) можна говорити лише тоді, коли вона починає серйозно впливати на економіку та політику країни¹. Це властиво, наприклад, сучасній Україні. Не дивно, що однією з тенденцій організованої

¹ Користін, О.Є., Чернявський, С.С. (2009). *Протидія відмиванню коштів в Україні: правові та організаційні засади правоохоронної діяльності*. Київ: КНТ.

злочинності є прагнення до легалізації своєї діяльності, зокрема, шляхом створення легальних підприємств, інвестування в них коштів, одержаних злочинним шляхом через механізми легалізації. Більш того, достатню «критичну масу», що виводить її на інституціональний рівень, організована злочинність набирає тоді, коли вона одержує можливість легалізувати доходи, отримані в результаті кримінальної діяльності, й інвестувати їх у легальний бізнес.

Поява можливостей трансформації злочинця в бізнесмена різко змінює ситуацію, пов'язану з легалізацією злочинних доходів. Зокрема, такі можливості стали реальними завдяки існуючій у 90 роки ХХ сторіччя державній політиці: економічній, законодавчій, правозастосовній тощо. Принциповим моментом, з погляду легалізації злочинних доходів, став етап приватизації. Прошарок нових власників формувався переважно із учораших ділків тіньової економіки, високопоставлених державних чиновників і господарників, які використовували владу і посадове становище для придбання власності, щасливих спекулянтів, кримінально-мафіозних елементів, представників іноземних компаній. Наприклад, у РФ, за оцінками експертів, близько 30 % загального стартового капіталу в приватному секторі економіки має кримінальну природу, пропускаючи вперед лише капітал, нажитий у торгово-посередницьких операціях (51 %). Близько 20 % капіталу складає частка, отримана від приватизації з використанням посадового становища¹. Враховуючи, що форми, методи та механізми приватизації суттєво не відрізнялись в Україні від російських, є підстави констатувати про аналогічну ситуацію щодо якісної характеристики реальних власників та їх капіталів, що залучались до приватизації в країні. За таких обставин здійснювалась приватизація, головною ідеєю якої був перехід більшої частки державного майна у приватні руки. Населення опинилося позбавленим власності як щодо державного майна, так і стосовно особистих грошових заощаджень, до того ж не лише готівкових, а й тих, що зберігались у державному Ощадному банку, гарантом збереження яких виступала держава. Процес приватизації дозволив приватним особам безконтрольно розпоряджатися величезною масою національного майна в своїх особистих інтересах. Фактично перший етап приватизації легалізував та узаконив тіньовий розподіл капіталу. В результаті були створені безпрецедентні умови для

¹ Гуржій, С.Г., Копиленко, О.Л., Янушевич, Я.В. (2005). *Боротьба з відмиванням коштів: правовий, організаційний та практичний аспекти*. Київ: Парламентське видавництво.

системного проникнення в економічні відносини злочинних елементів, підкупу службовців апарату органів державної влади, корупції. Упродовж другого етапу (так званої ваучерної приватизації) окремі приватні особи, що мали у розпорядженні значну масу грошових коштів (як правило, з сумнівним джерелом походження), закріпили за собою вирішальну частку акцій підприємств, що підлягали приватизації. Наслідком такого процесу приватизації стало формування незначної групи власників національного багатства та «олігархічних капіталів». Іншими словами, в Україні пройшов так званий етап «первинного нагромадження капіталів». Вражаючим моментом цього процесу, що за своєю економічною природою є об'єктивним, стало глибоке розшарування населення. З одного боку, рівень заробітної плати переважної більшості населення жодним чином не міг задовольнити їх найнеобхідніші потреби соціально-економічного характеру. З іншого, з'явився новий прошарок приватних власників – «українських олігархів», який зосередив у своїх руках лівову частку національного економічного потенціалу, головною доктриною якого стала недоторканість приватної власності, збереження та примноження капіталу. Водночас, приватизація, а точніше легалізація злочинних доходів через механізми приватизації, супроводжувалась і зворотнім процесом – законний бізнес прагнув до участі у тіньовому секторі економіки. Закономірність цього процесу визначається криміналізацією економіки. З одного боку, криміналітет, який прийшов у легальний бізнес, повною мірою задіяв у своїй економічній діяльності накопичений кримінальний досвід. З іншого боку, бізнесмени, які прагнуть займатися законним бізнесом, попадають у завідомо не вигідне становище. І не лише тому, що легальна економічна діяльність зменшує прибуток (за рахунок зростання податкових відрахувань), але і тому, що вони стають об'єктами «пильної» та «зайвої» уваги з боку контролюючих органів. Пояснення просте: високий рівень корумпованості у суспільстві змушує легальний бізнес оминати необхідність участі в корупції (на це просто може не вистачити ресурсів). Відмова додаткового незаконного фінансування корумпованих структур влади та управління породжує типову реакцію цих структур – тотальна і перманентна перевірка суб'єктів господарювання. Зрозуміло, що в цих умовах, аби вижити, необхідно запроваджувати тіньові схеми бізнесу. Приватизація, таким чином, створила якісно нову економіку в Україні – криміналізовану економіку, в якій діють власні правила, далекі від класичних рекомендацій з економічного менеджменту. У цій економіці відмивання

коштів є важливим технологічним процесом¹. У зв'язку з цим, слід погодитись з твердженням О.Є. Користіна, що легалізація злочинних доходів виступає симптомом внутрішніх закономірностей еволюції організованої злочинності й, насамперед, економічної організованої злочинності².

На теперішній час в Україні робляться поступові кроки щодо кардинального перегляду стратегії протидії легалізації злочинних доходів. Прийнятий нещодавно Верховною Радою України Закон «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення», спрямований на захист прав та законних інтересів громадян, суспільства і держави, забезпечення національної безпеки шляхом визначення правового механізму протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, а також формування загальнодержавної багатоджерельної аналітичної бази даних для надання правоохоронним органам України та іноземних держав можливості виявляти, перевіряти і розслідувати злочини, пов'язані з відмиванням коштів та іншими незаконними фінансовими операціями³. При цьому, законодавцем було визнано, що до легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, належать будь-які дії, пов'язані із вчиненням фінансової операції чи правочину з активами, одержаними внаслідок вчинення злочину, а також вчиненням дій, спрямованих на приховання чи маскуванню незаконного походження таких активів чи володіння ними, прав на такі активи, джерел їх походження, місцезнаходження, переміщення, зміну їх форми (перетворення), а так само набуттям, володінням або використанням активів, одержаних внаслідок вчинення злочину. На наш погляд, таке визначення у повній мірі розкриває юридичну сутність вказаного явища. Разом із тим, підсумовуючи викладене, слід

¹ Албул С.В., Кузніченко С.О. (2013). Рейдерство: до питання вироблення державної стратегії протидії. *Правничий часопис Донецького університету*, 2, 122-129.

² Користін, О.Є. (2007). *Відмивання коштів: теоретико-правові засади протидії та запобігання в Україні*. Київ: Національний університет внутрішніх справ.

³ Закон про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення 2014 (Верховна Рада України). *Офіційний сайт Верховної Ради України*. <<http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/576-12>> (2014, октябрь, 14).

зазначити, що подальші ґрунтовні наукові дослідження стосовно природи означеного негативного явища – легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, – сприятимуть пізнанню глобальної сутності злочинності за для вироблення адекватних заходів протидії.

Література:

1. Албул С.В., Кузніченко С.О. (2013). Рейдерство: до питання вироблення державної стратегії протидії. *Правничий часопис Донецького університету*, 2, 122-129.
2. Гуржій, С.Г., Копиленко, О.Л., Янушевич, Я.В. (2005). *Боротьба з відмиванням коштів: правовий, організаційний та практичний аспекти*. Київ: Парламентське видавництво.
3. *Закон про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення 2014* (Верховна Рада України). *Офіційний сайт Верховної Ради України*. <<http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/576-12>> (2014, октябрь, 14).
4. Користін, О.Є. (2007). *Відмивання коштів: теоретико-правові засади протидії та запобігання в Україні*. Київ: Національний університет внутрішніх справ.
5. Користін, О.Є., Чернявський, С.С. (2009). *Протидія відмиванню коштів в Україні: правові та організаційні засади правоохоронної діяльності*. Київ: КНТ.